

L'ARXIU HISTÒRIC COMARCAL DE TERRASSA: DE LA CAPTACIÓ DE FONTS DOCUMENTALS A LA RECERCA PER A LA DIFUSIÓ DE LA HISTÒRIA

Pere Puig i Ustrell

La captació de fons documentals

Els ingressos de fons documentals a l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa s'han anat incrementant en els darrers anys, especialment des de la inauguració de la nova seu, el 1995. Estan normalitzades les transferències de documentació municipal de Terrassa des de l'Arxiu Administratiu, igual que els ingressos de protocols notariais. S'ha completat, a més, la transferència de fons de serveis municipals d'origen antic, i concretament de l'Hospital de Sant Llàtzer, l'Escola d'Arts i Oficis i el Conservatori de Música, de Terrassa. Tots aquests fons ja disposen de descripció catalogràfica i estan a disposició dels ciutadans i de l'Administració pública.

S'està acabant el condicionament, l'ordenació i la descripció dels fons d'empreses industrials i comercials cedits per la fundació terrassenca Arxiu Tobella, i també de diversos fons aconseguits en ocasió de l'enderrocament d'edificis antics de Terrassa, mitjançant la col·laboració de la Gerència Municipal d'Urbanisme i els serveis d'arqueologia locals. En total, aquests ingressos comprenen fons de divuit societats mercantils i més de 170 metres lineals de documentació, dels anys 1886 a 1980.

En el mateix àmbit de salvament de fons privats, l'Arxiu Històric ha ingressat i catalogat importants fons literaris, com ara els dels escriptors Agustí Bartra (1908-1982), Anna Murià (1904) i Ferran Canyameres (1898-1964). Els fons Agustí Bartra i Ferran Canyameres es conservaven en bona part a la Casa Museu Alegre de Sagrera, on disposen de sales d'exposició pròpies, i la transferència a l'Arxiu Històric s'ha realitzat amb l'objectiu de millorar-ne la descripció, la conservació i la difusió de la part documental, mentre que la part museística continua a la casa Alegre.

També destaca, entre els fons privats, l'ingrés de l'important fons Jaume Colomer i Monset, Estudi i Arxiu Iconogràfic dels Claustres Romànics, donat per les filles del titular a la ciutat de Terrassa. Aquest fons conté 11.853 fotografies, 13.560 fitxes descriptives i 2.221 documents de i sobre els claustres romànics de tot Europa.

Pel que fa a la descripció, el Servei d'Arxius de la Generalitat de Catalunya ha proporcionat una nova versió del programa Gestió dels Arxius Comarcals (GAC) i s'ha iniciat la descripció normalitzada internacional ISAD(G) de tots els fons de l'Arxiu.

La recerca per a la difusió

A l'altre extrem del servei d'arxiu, s'ha continuat l'esforç per a l'aprofitament social dels documents històrics en dues línies d'actuació: d'una banda, la recerca per a la interpretació dels documents i la difusió de la història, i de l'altra la col·laboració amb altres entitats i organismes en activitats de difusió.

Entre les col·laboracions amb altres entitats cal destacar la presentació anual de la revista *Terme*, coeditada amb el Centre d'Estudis Històrics de Terrassa. S'ha presentat l'exposició "La vida associativa a la Terrassa d'ahir, 1875-1931" produïda pel Centre d'Estudis Històrics de Terrassa, i la conferència sobre el mateix tema a càrrec de Lourdes Plans. El mateix Centre d'Estudis i l'Arxiu Històric col·laboren en la preparació de tallers d'història, que són oferts als programes d'ensenyament secundari. L'Arxiu també ha col·laborat amb el Taller del Llibre en l'elaboració de punts de llibre il·lustrats amb imatges i textos històrics sobre la torre i el castell medievals de Terrassa. L'Arxiu també ha ofert una sessió acadèmica per a l'assignatura Tècniques de documentació i arxivística, de la llicenciatura en Humanitats per la Universitat Autònoma de Barcelona, i ha dirigit pràctiques d'estudiants d'història d'aquesta mateixa Universitat.

L'espai d'exposicions de l'Arxiu s'ha utilitzat en diferents ocasions per a presentar mostres produïdes per organitzacions humanitàries i socials, com van ser l'exposició "El poble saharià", produïda pel Museu Nacional del Poble Saharià, la Universitat de Girona i el Fons Català de Cooperació per al Desenvolupament, i també l'exposició "La dona quítxua", produïda per Amics d'Anzaldo, de Barcelona, i presentada per Alianza de Solidaridad Extremeña, de Càceres.

La jornada de portes obertes de la darrera Festa Major ha anat acompanyada de la mostra comentada de documents "Pergamins i llibres medievals: a la recerca dels orígens de la vila de Terrassa".

Pel que fa a la recerca, considerem que és una activitat necessària, tant per a l'assessorament als investigadors en l'estudi dels documents com per a donar a les diferents activitats de difusió el fonament científic adient. Darrerament, l'activitat de recerca més destacable ha estat l'estudi i la transcripció d'una primera part de la col·lecció de pergamins de les esglésies de Sant Pere i Santa Maria d'Ègara, dels anys 958 al 1207, treball que comentem a l'apartat següent.

El diplomatarí de Sant Pere i Santa Maria d'Ègara, anys 958-1207

El diplomatarí de Sant Pere i Santa Maria d'Ègara està constituït pel conjunt de documents en pergami que es conserven de l'antic arxiu d'aquestes esglésies, documents originals dels segles X, XI i XII. La col·lecció continua fins al segle XVIII (sota la titularitat del Sant Esperit de Terrassa a partir de 1601) i en conjunt comprèn un miler de documents aproximadament, custodiats actualment per l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa.

L'Arxiu Històric està acabant de preparar l'edició de la part més antiga d'aquest diplomatarí, que cobreix des del pergami més antic, de l'any 958, fins al 1207. Les institucions titulars d'aquesta part més antiga són la casa de Sant Pere, que s'anomenava "de la seu d'Ègara", i el monestir de canonges agustinians de Santa Maria d'Ègara, fundat el 1113. A la fi del segle XIII, l'apel·latiu "d'Ègara" va deixar de ser utilitzat i va ser substituït per l'expressió "de Terrassa".

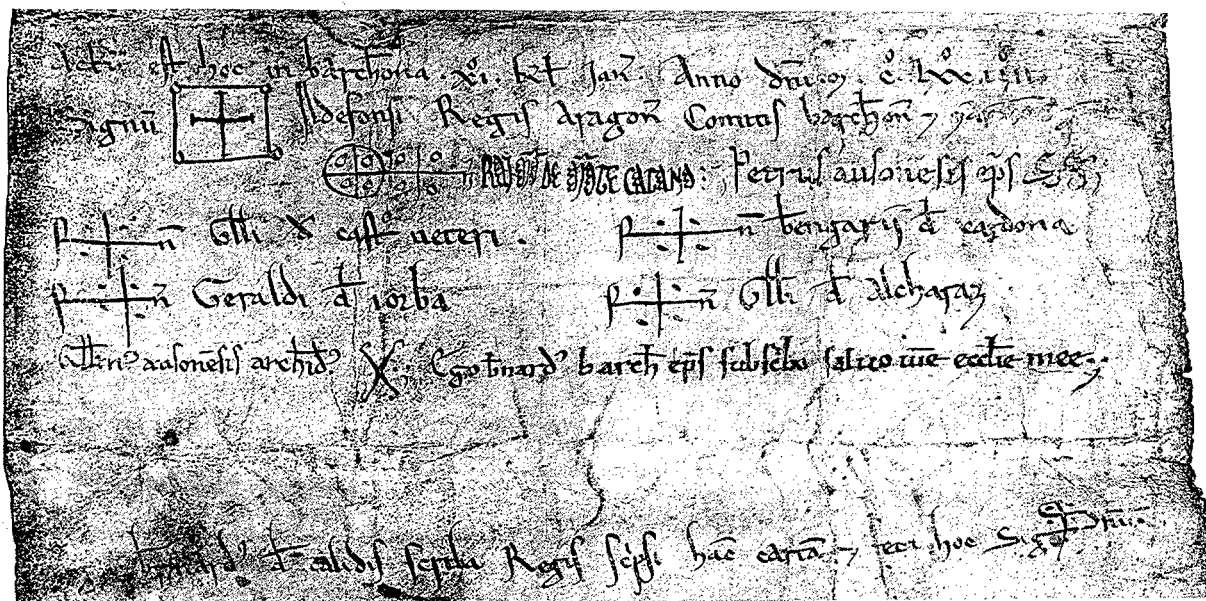
El diplomatarí dels anys 958 a 1207 comprèn un total de 222 documents, 192 dels quals es conserven en pergamins, sis en còpies del segle XVII i vint-i-un en extractes o resums arxivístics del segle XVIII. S'hi han afegit tres butlles pontificies, que complementen els documents papals conservats al diplomatarí.

La major part d'aquests documents van ser transcrits i estudiats sistemàticament per Fortià Solà i Moreta l'any 1938, per encàrrec del Museu Comarcal d'Art, que en aquells anys s'havia constituït a les esglésies de Sant Pere. El treball de Fortià Solà va servir per a

la consulta pública i, especialment, per als estudis històrics de Salvador Cardús i Florensa (1900-1958). Una nova transcripció, revisada i sotmesa a una recerca diplomàtica actualitzada, amb una àmplia introducció, registres complets, referències historio-gràfiques, notes crítiques, comentaris i índexs constitueixen el treball preparatori que s'ha emprès per a fer-ne possible l'edició. L'obra ha estat possible gràcies a la col·laboració de dos medievalistes, Vicenç Ruiz i Gómez i Joan Soler i Jiménez, i s'ha completat amb la consulta dels fons de Sant Ruf conservats als arxius del departament de la Drôme, a Valença del Delfinat, i d'algunes còpies de documents conservades a la Biblioteca Nacional de França, a París. Prèviament, Pere Puig i Ustrell havia aplegat material de recerca, especialment mitjançant consultes efectuades a l'Arxiu Secret Vaticà.

Entre els documents cal destacar l'acta fundacional de la canònica de Santa Maria d'Ègara (18 d'octubre de 1113), les vuit butlles papals (1114-1206), el privilegi del comte de Barcelona i príncep d'Aragó Ramon Berenguer IV (15 de març de 1158), el privilegi d'Alfons I (22 de desembre de 1174), les actes de consagració de Santa Maria d'Ègara (2 de gener de 1112) i de Sant Martí de Sorbet (Viladecavalls, 17 d'abril de 1096) i l'acta de constitució de pau i treva (any 1063/1064).

La part més nombrosa dels pergamins està formada per títols de propietat i actes de transaccions econòmiques: donacions a les esglésies, cessions de masos i terres a famílies pageses, transmissions

Data i subscripcions del privilegi d'Alfons I a favor de Santa Maria i Sant Pere d'Ègara, 22 desembre 1174. Original: AHCT. Pergami I-151.

hereditàries, compravendes, empenyoraments, testaments, permutes, actes de definició de drets, documents judicials. Als darrers anys del segle XII apareixen algunes actes de donació personal a Santa Maria, segons les quals els donants s'oferien personalment al servei de l'església i donaven els seus béns a canvi de beneficis espirituals i temporals.

El domini patrimonial de les esglésies egarenques era dels més importants de Terrassa i la seva jurisdicció parroquial comprenia la vila i una gran part del terme. Van dependre del monestir de Santa Maria les esglésies següents: Sant Julià d'Altura, Sant Miquel de Toudell, Sant Martí de Sorbet, Sant Fruitós de la vila del Palau, Santa Margarida de Mujal, Santa Magdalena de Puigbarral i, al Baix Penedès, Sant Miquel de Marmellar.

El diplomatarí del monestir de Santa Maria de Terrassa és el fons d'arxiu conservat en original més important de les fundacions de canonges de Sant Ruf i l'únic que s'ha transmès amb una integritat quasi completa.

El text més antic conservat d'una constitució de pau i treva catalana (any 1063/1064)

Entre els pergamins de l'antiga església de Sant Pere d'Ègara i del priorat de Santa Maria de Terrassa s'ha conservat el text més antic conegut d'una acta de pau i treva catalana (AHCT Pergamí IV-A-4).

Tot i que aquest text ha estat considerat pel seu primer editor com una còpia feta en una data no posterior al començament del segle XII (V. FARIAS ZURITA. "Problemas cronológicos del movimiento de Paz y Tregua catalán del siglo XI": *Acta Medievalia* 14-15, Barcelona, 1993-1994, p. 19), una anàlisi paleogràfica i lingüística detallada ens fa pensar que va ser escrit en una data propera a mitjan segle XI i que, per tant, pot ser una versió contemporània de la seva redacció original, un dels textos diversos que es devien distribuir a les esglésies perquè poguessin fer valdre els drets que s'hi reconeixien. El document consigna com a data l'any 1063, però els usos cronològics de l'època fan que sigui possible també la data de 1064.

Pel que fa al contingut, l'acta presenta una confirmació d'acords aprovada en una assemblea celebrada a la catedral de Barcelona amb presència dels bisbes Berenguer, de Barcelona; Guillem, de Vic; Berenguer, de Girona, i diversos abats i eclesiàstics, reunits per manament dels comtes de Barcelona Ramon Berenguer I i Almodís i amb l'anuència dels magnats i de tots els cristians del comtat.

En primer lloc l'assemblea acorda que ningú no podrà envair les esglésies i les cases del seu entorn fins a trenta passes, llevat del bisbe o els canonges de qui depenen i que hi haguessin d'intervenir per causa de censos o de persones que els pertanyen, però se n'exclouen les esglésies que siguin construïdes als castells.

La Pau protegeix també els clergues, els monjos, les monges i altres dones consagrades, i els qui vagin amb ells, sempre que no portin armes. Resten protegides igualment les comunitats de canonges i les de monjos. Semblantment, els dits bisbes i magnats confirmen la prohibició de robar cap mena de bestiar per tot el bisbat de Barcelona. Es mana respectar les cases dels pagesos o dels clergues que no duguin armes, els vilatans i les vilatanes, les collites, els olivars i el vi, i els infractors hauran de pagar per un valor del doble del dany comès, si no esmenen el tort en un termini de quinze dies.

També és confirmat el pacte de Déu que el poble anomena Treva, que serà vigent des del primer dia d'Advent fins a l'octava de l'Epifania, des del dilluns abans de Quaresma fins al dilluns després de l'octava de Pasqua i des del dilluns abans de l'Ascensió fins al primer dilluns després de l'octava de Pentecosta, a més de les tres vigílies i les tres festes de santa Maria, les dels dotze apòstols, de santa Eulàlia, de sant Cugat, de les dues festes de la santa Creu, de sant Joan Baptista, de sant Llorenç, de sant Miquel arcàngel, de sant Martí i de Tots Sants, així com els dies de dejuni. Resten sota Treva també les nits dels dies festius indicats, fins a la sortida del sol del dia següent. Els qui violessin la Treva de Déu havien d'esmenar-ho en el doble del dany comès i sotmetre's al judici d'aigua freda a la seu de la Santa Creu de Barcelona. Els qui cometessin homicidi voluntari eren condemnats a l'exili a perpetuïtat o bé reclosos en un monestir.

Aquesta Treva obligava en concret tots aquells que participessin a la propera expedició militar (contra Barbastre, segons la historiografia), els quals, durant l'expedició i fins a trenta dies després de la seva tornada, no podien cometre cap dany a cap fidel o a les seves coses; altrament, havien de restituir el doble dels danys infringits i fins que no ho fessin serien exclosos de la comunitat cristiana. Pel que fa als homes perversos que capturaven cristians perquè fossin venuts als pagans o que col·laboraven amb els pagans en perjudici dels cristians, serien excomunicats pels bisbes i prínceps i no valdria per a ells aquesta Treva.